

جرم زدایی و نقش تربیت بدنی و ورزش

دکتر محسن شیرعلی

مقدمه

امروز تربیت بدنی و ورزش به عنوان یک پدیده اجتماعی، جایگاه اجتماعی خود را در جامعه هویدا ساخته است. تربیت بدنی در ساختار جامعه وجود دارد، تحول و تکامل پیدا کرده، قوانین و مقررات و آئین نامه های خاص خود را دارد و براساس آن ها برنامه های خود را اجرا می کند. تربیت بدنی و ورزش به عنوان یک واقعیت اجتماعی با پدیده های اجتماعی دیگر،

روابط متقابل برقرار می کند، کارکردهای خاص خود را در جامعه به عهده می گیرد و کل ساختار جامعه و هر یک از ابعاد اجتماعی از حاصل و ثمره فعالیت های آن بهره برداری می کنند. در این مقاله، از تربیت بدنی و ورزش به عنوان یکی از سازمان های مهم اجتماعی یاد می شود که می تواند در جرم زدایی نقش عمده ای داشته باشد. در ابتدا توضیحاتی پیرامون مفاهیم جرم و تربیت بدنی و ورزش ارائه می شود

و سپس، ضمن برشمردن اهداف تربیت بدنی و ورزش در جامعه، به نقش آن در جرم زدایی اشاره می کنیم.

ماهیت جرم

تعاریف متعددی از جرم یا بزه توسط دانشمندان و متخصصین ارائه شده است که به برخی از آن ها اشاره می شود: ماهیت جرم از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفته است که عبارت اند از: ۱- از نظر اجتماعی

۱) از نظر اجتماعی:

محمد باهری در این زمینه می‌نویسد: از نظر اجتماعی مفهوم جرم نظیر مفهوم اخلاق متغیر و در حال تحول است. دلیل این مطلب آن است که وصف مجرمانه عملی از نقطه نظر اجتماعی و همچنین میزان مجازاتی که جامعه برای عمل مجرمانه در نظر خواهد گرفت، بستگی به افکار عمومی دارد.

افکار به طور دائم در تغییر و در حال دگرگونی است. در هر دوره و زمانی در هر کشوری، اکثریت جامعه به فلسفه خاصی پایبند است و شرایط معینی برای زندگی اجتماعی در نظر دارد. دولت بر اساس فلسفه و شرایط مزبور اصولی را برای اعتدال جامعه و بقاء آن پیش‌بینی می‌کند و افراد مجبور به اطاعت و احترام نسبت به این اصول هستند، و هرگاه از آن تخلف کنند مجازات خواهند شد. بنابراین، جرم از نقطه نظر اجتماعی عملی است که نظم اجتماعی را نقض کرده باشد و این نظم در هر عصری متناسب و درخور تمدن و سطح افکار و عقاید متعارف همان عصر است. در نتیجه، جرم از نظر اجتماعی نقض نظام جامعه است. نظام جامعه تغییرپذیر است و به همین جهت نمی‌توان مفهوم جرم طبیعی را پذیرفت.

۲- از نظر قانونی:

جرم چنین تعریف شده است: «وقتی عملی جرم است که از طرف قانون‌گذار امر و نهی شده باشد و مقررات آن به وسیله مقامات صلاحیت‌دار تدوین و آنان آن را برای اجتماع خود به مورد اجرا گذارند». (Sutherland)

همچنین تفت ((Taft می‌گوید: «جرم عملی است که قانون برای آن مجازات تعیین می‌کند». محقق دیگری در تعریف جرم می‌نویسد: «جرم عبارت از عمل یا خودداری از عملی است که قانون جزا، ارتکاب آن را به قید مجازات منع کرده است» (سمیعی، حسین).

با توجه به نظام گوناگونی که مورد عمل قرار می‌گیرد می‌توان گفت: جرم رفتاری است خلاف نظام موجود که به وسیله

مقامات صالحه برای آن مجازات یا طرق مختلف درمان یا وسایل مقتضی دیگر پیش‌بینی شده باشد (خاکپور، محمد مهدی).

با توجه به این تعاریف مشخص می‌شود که اقدام به عملی که بر خلاف موازین، مقررات، قوانین و معیارهای ارزش فرهنگی هر جامعه باشد، در آن جامعه بزهکاری یا جرم تلقی می‌شود و کسانی که مرتکب چنین اعمال خلاف می‌شوند مجرم یا بزهکار نامیده می‌شوند. در برخی موارد، می‌توان آن‌ها را افراد قانون‌شکن گفت، یعنی کسانی که از قانون تبعیت و پیروی نمی‌کنند، چگونگی وضع قانون را نمی‌شناسند یا به اصالت وضع قوانین معتقد نیستند.

محمد حسین فرجاد معتقد است که بزهکاران را از لحاظ مطالعات اجتماعی و از نقطه نظر عرف و قانون بر حسب نوع کاری که انجام می‌دهند می‌توان به سه گونه زیر تقسیم کرد:

الف) بزهکاری علیه اشخاص عادی جامعه که زندگی عادی بر اساس فرهنگ و قانون برای خود انتخاب کرده‌اند. به طور مثال، کشتن آن‌ها به عمد یا غیرعمد، تهدید آن‌ها به ضرب و حمله و تجاوز یا تجاوز جنسی نسبت به آن‌ها بدون میل و رغبت و از روی عنف و زور، که تمام این اعمال از لحاظ قانون، عرف و فرهنگ، جامعه‌پذیر نیستند و کسی که مرتکب چنین اعمالی شود بزهکار یا مجرم خوانده می‌شوند.

ب) علیه دارایی و مالکیت دیگران مانند ورود به خانه آنها به قصد دزدی و بردن اموال منقول قیمتی، جعل اسناد و مدارک مربوط به مالکیت، دزدی اتومبیل یا غارت کردن اموال دیگران، کسانی که مرتکب چنین اعمالی شوند نیز مجرم یا بزهکار نامیده می‌شوند.

ج) بزهکاری علیه نظم عمومی و سلامت افراد جامعه، مانند ارتکاب جرایمی از قبیل فحشاء که نظام اجتماعی خانواده‌ها را بر هم می‌زند یا به جلوگیری از تشکیل خانواده منجر می‌شود، یا موجب شیوع بیماری‌های مقاربتی می‌شود و بیماری را بین مردم جامعه افزایش می‌دهد، یا مبادرت به قماربازی کردن که حقوق دیگران را به مخاطره می‌اندازد، یا

تربیت بدنی به کسب مهارت‌های استفاده از اوقات فراغت پس از اشتغال ذهنی کمک می‌کند

نظم اجتماعی و تطابق سازگاری اجتماعی یکی از اهداف عالیۀ تربیت بدنی و ورزش است

استعمال موادمخدر و الکلیسم که به اعمال توأم با مستی، تجاوز و از همه مهم تر نابودی نیروی انسانی سازنده اجتماع کمک می کنند.

ارتکاب اعمال فوق، بیشتر از ضعف روابط انسانی، توزیع نامتعادل ثروت و قدرت، فرهنگ عمومی مردم و بی توجهی نسبت به نوع کار و فعالیت وسایل ارتباط جمعی مانند فیلم های جنائی تلویزیونی و سینمایی، عکس های محرک و کتاب ها و جراید تحریک آمیز و غیرآموزنده، سرچشمه می گیرد. اشاره به تمامی عوامل ارتکاب جرم از حوصله این بحث خارج است. لیکن به اختصار به برخی از علل ارتکاب جرم در جامعه اشاره می شود.

- توجه به ارزش های مادی و بی توجهی نسبت به امور معنوی و اخلاقی
- بی اعتقادی و بی ایمانی برخی از مردم نسبت به اصول اخلاقی و انسانی
- عدم آگاهی خانواده ها
- عدم هماهنگی قوانین و نظام آموزشی با نیازها و اولویت های جامعه
- محیط پرورشی نامناسب و آموزش های نادرست
- ضعف کنترل اجتماعی جامعه
- وضعیت نابسامان اقتصادی و اجتماعی و بر هم خوردن تعادل اجتماعی و اقتصادی
- مشکلات و مسائل روانی اشخاص
- بیماری های روانی
- توسعه طلبی و جاه طلبی صاحبان قدرت
- وجود و بروز جنگ های گوناگون
- وجود تبعیض بین مردم
- فیلم های جنایی تلویزیونی و سینمایی، صفحه های حوادث مطبوعات و رمان های پلیسی و جنایی
- کمبود مؤسسه های آموزشی، رفاهی، تفریحی و ورزشی
- مهاجرت و شهرگرایی روستائیان
- بیکاری و ولگردی

ماهیت تربیت بدنی

تربیت بدنی عبارت است از: تعلیم و آموزش با استفاده از وسایل فیزیکی به نحوی که هدف های تربیتی از طریق به کار بردن اندام و اجرای فعالیت های جسمانی حاصل شود. تربیت بدنی بخش حیاتی و حساس تعلیم و تربیت و جزئی

لایفک از مراحل تربیتی است و به شکوفایی و تکوین استعداد های مطلوب کمک می کند (مظفری، سید امیر احمد).

احمد آزاد در کتاب «مبانی تربیت بدنی و ورزش» می نویسد: ویلکرسون و Dodder و Wilkerson و دودر، تحقیقی را با عنوان، ورزش چه کاری را برای مردم انجام می دهد، به عمل آورده اند. آن ها هفت وظیفه و عملکرد را برای ورزش در جامعه مشخص ساخته اند:

- ۱- کاهش هیجانات: ورزش راهی است برای اظهار و کاهش هیجانات و رهایی از تنش ها، ورزش به عنوان دریچه اطمینان است که تمایلات مهاجمانه را تلطیف می کند.
- ۲- اثبات هویت: ورزش امکان شناخته شدن و اظهار ارزش های وجودی را فراهم می آورد.
- ۳- کنترل اجتماعی: ورزش وسایلی را برای کنترل مردم در جامعه ای که انحراف ها رواج دارند به وجود می آورد.
- ۴- اجتماعی شدن: ورزش وسیله ای برای اجتماعی شدن است.
- ۵- عامل تغییر: ورزش موجب تغییر جامعه، ایجاد الگوهای رفتاری جدید و عاملی است که جریان تاریخ را تغییر می دهد. به طور مثال، ورزش بر خورد و رقابت گونه های مختلف مردم و برتری بر اساس قابلیت را می سازد.
- ۶- بیداری و آگاهی جمعی: ورزش موجب روح جمعی است که مردم را به شیوه متحد به دنبال اهداف مشترک متشکل می سازد.
- ۷- موفقیت: ورزش موجب احساس موفقیت در تماشاگران و ورزشکاران است، هنگامی که توسط بازیکنی یا تیمی موفقیت به دست می آید. پیروزی در ورزش مانند پیروزی در زندگی است. تربیت بدنی با تأکیدی که بر پرورش جسمی ذهنی هیجانی و برانندگی اجتماعی دارد، در صورت آموزش صحیح و اصولی نقش شایان توجهی را در فرایند تعلیم و تربیت افراد برای داشتن زندگی اجتماعی ایده آل ایفا خواهد کرد.
- برای تشریح کامل این نقش به قدرت تربیت بدنی و ورزش در سه حوزه تربیتی (شناختی، احساسی و روانی حرکتی)

اشاره مختصری می‌شود:

عبارت‌اند از:

- ۱- افرادی که به‌طور منظم در فعالیت‌های جسمانی شرکت می‌کنند عقیده دارند، هنگام تمرین کردن نسبت به هنگامی که تمرین نمی‌کنند احساس بهتری دارند، احساس سلامتی و تندرستی موجب احساس خوب بودن در افراد می‌شود.
- ۲- شرکت در فعالیت‌های تربیت‌بدنی و ورزش وسیله‌ای برای کاهش افسردگی‌ها و تنش‌ها و موجب رهایی از دل‌سردی‌ها و انزواجویی‌هاست.
- ۳- ورزش و فعالیت‌های حرکتی وسیله‌ای برای اتحاد و پیوستگی با دیگر انسان‌هاست.
- ۴- ورزش و فعالیت‌های بدنی پدیده‌هایی مهیج و برای افراد وسیله نشاط‌آوری هستند.
- ۵- فعالیت‌های حرکتی موجب آرامش و تنوع، پس از یک مدت طولانی کار، مطالعه و تحمل فشارهای روانی است. افراد پس از آن با انرژی تازه‌ای به کار خود مراجعه می‌کنند.
- ۶- تسلط به مهارت‌های جسمانی، اعتماد به‌نفس و خودباوری افراد را تقویت می‌کند، با کسب مهارت آن‌ها احساس کمال می‌کنند که این احساس، حس رضایت و صلاحیت آن‌ها را افزایش می‌دهد.

ارتباط تربیت‌بدنی و ورزش با جرم زدائی

کارکرد اجتماعی تربیت‌بدنی و ورزش در توسعه و تحکیم روابط انسانی، کارکردی زیربنایی و بنیادی است که در کل ساختار جامعه و روابط موجود بین اقشار و آحاد اجتماعی اثرهای قابل توجهی به‌جا می‌گذارد (آقاپور، سید مهدی).

به جرئت می‌توان گفت: در جوامعی که نارسائی‌های کمی و کیفی ورزش وجود دارد، عقب افتادگی آن جامعه نیز چشمگیر است و از این روست که ورزش امروز در جوامع متمدنی دنیا، علاوه بر اثرهای بهداشتی و نقش مهم آن در سلامت یک ملت، به‌عنوان یک پدیده اجتماعی و عامل اقتصادی مورد مطالعه و پژوهش علمی قرار می‌گیرد (جاوید، سیروس).
از آنجا که پدیده جرم و بزهکاری یک

مشکل اجتماعی است و عنوان کردیم که تربیت‌بدنی نیز یک پدیده اجتماعی است که با سایر پدیده‌ها در رابطه است و با توجه به فواید ارزشمند و اهداف تربیت‌بدنی و ورزش، می‌توان گفت تربیت‌بدنی در کاهش بزهکاری، اثرهای قابل توجهی دارد.

تربیت‌بدنی در کاهش ناسازگاری‌های فردی و اجتماعی و کاهش فشارهای روانی مؤثر است و تعادل روانی ارگانیزم را برقرار می‌سازد. افراد از طریق شرکت در فعالیت‌های حرکتی از نظر ذهنی، جسمی و روانی تعادل لازم را کسب می‌کنند و توانایی مقابله با مشکلات و فشارهای ناشی از زندگی مدرن را به‌دست خواهند آورد.

جرم نتیجه جمع جبری عوامل مؤثر در بزهکاری که تحت تأثیر تعارض‌های گوناگون و مناقشه‌های روانی و فشار روی نقاط ضعف شخصیت افراد و عدم توانایی مقاومت در برابر فشارهای مزبور و به هم خوردن موازنه روانی ارگانیزم، در شرایط خاص اتفاق می‌افتد و فردی که به‌صورت صحیح از طریق فعالیت‌های حرکتی، تربیت شده باشد از جرم دوری می‌جوید (خاکپور، محمدمهدی).

دکتر دوگریف می‌گوید: نکته اصلی این است که بدانیم تا چه حدی فرد می‌تواند وضع خود را با اوضاع و احوال و فراز و نشیب زندگی تطبیق دهد و از میان مسائل گوناگون و طرق مختلف کدامیک را برگزیند که مضر به حال اجتماع نباشد. فرد بهنجار بزهکار کسی است که بتواند با استفاده از تجارب قبلی خود خط مشی زندگی خویش را چنان برگزیند که نه فقط منافی نظم اجتماعی نباشد، بلکه با زندگی اجتماعی قابل تلفیق باشد (کی‌نیا، مهدی).

همچنین کین برگ می‌گوید: ناسازگاری اجتماعی عبارت از این است که فرد قادر نباشد رفتار خود را با قواعدی که اغلب برای اجتماع مفید و مورد احترام قاطبه افراد آن اجتماع است منطبق سازد (کی‌نیا، مهدی).

نظم اجتماعی و تطابق سازگاری اجتماعی یکی از اهداف عالی تربیت‌بدنی و ورزش است. افراد شرکت‌کننده در فعالیت‌های حرکتی و ورزشی در محیط فعالیت که

حوزه شناختی

- ۱- تربیت‌بدنی در موفقیت تحصیلی و فرهنگی مؤثر است.
- ۲- فعالیت حرکتی با جریان فکری پویا و متعالی در ارتباط است.
- ۳- تربیت‌بدنی موجب شناخت تمرین و ورزش، تندرستی و بیماری است.
- ۴- تربیت‌بدنی موجب شناخت بدن انسان است.
- ۵- تربیت‌بدنی روشنگر نقش فعالیت جسمانی و ورزش در فرهنگ ملل است.
- ۶- تربیت‌بدنی و ورزش به مصرف معقول و استفاده مطلوب از خدمات و تسهیلات کمک می‌کند.

حوزه احساسی (عاطفی)

- ۱- تربیت‌بدنی به عزت‌نفس و واکنش سالم و اصولی در مقابل فعالیت جسمانی کمک می‌کند.
- ۲- تربیت‌بدنی موجب باور و تصدیق زیبایی است.
- ۳- تربیت‌بدنی در جهت دادن زندگی به سوی اهداف ارزشمند سهیم است.
- ۴- برنامه‌های تربیت‌بدنی اهداف انسان‌دوستانه دارند.
- ۵- برنامه‌های تربیت‌بدنی از طریق بازی، لذت از تجارب غنی اجتماعی را فراهم می‌سازد.
- ۶- برنامه‌های تربیت‌بدنی فرصت بازی گروهی را فراهم می‌آورد.
- ۷- تربیت‌بدنی تواضع، بازی عادلانه، روحیه ورزشکاری و خصایل پهلوانی را می‌آموزد.
- ۸- تربیت‌بدنی اهداف بشردوستانه دارد.

حوزه روانی حرکتی

- ۱- تربیت‌بدنی مهارت‌های حرکتی را در ورزشکاران و تماشاگران بهبود می‌بخشد.
- ۲- تربیت‌بدنی به کسب مهارت‌های استفاده از اوقات فراغت پس از اشتغال ذهنی کمک می‌کند.
- ۳- تربیت‌بدنی مهارت‌های اساسی محافظت از محیط زیست را توسعه می‌دهد.
- علاوه بر موارد فوق، برخی از مزایای روانی فعالیت‌های تربیت‌بدنی و ورزش

همچون یک آزمایشگاه کوچک اجتماعی است، رعایت قوانین و مقررات، احترام به دستورات و نظرات داور، رعایت حقوق دیگران، همکاری و تعاون با افراد تیم خود یا سایر ورزشکاران، رعایت نظم و انضباط، رعایت مسائل اخلاقی و انسانی، گرایش به فضایل اخلاقی و دوری جستن از رذایل اخلاقی و... را به طور مستقیم تجربه می‌کنند و آموزش می‌بینند و برای اینکه در فعالیت خود موفق باشند، ملزم به رعایت موارد فوق هستند، بنابراین افراد شرکت کننده در فعالیت‌های حرکتی ورزشی این مواردی که آموزش دیده‌اند را در جامعه نیز در شرایط گوناگون تعمیم می‌دهند و رعایت می‌کنند و افراد منظم و سازگاری هستند. این افراد اغلب از بزهکاری، ناسازگاری و اقدام به انجام اعمال خلاف قانون و در نهایت مرتکب شدن جرم خودداری می‌کنند.

برای تشخیص ناسازگاری اجتماعی باید امکان سازگاری بزهکار، یعنی شرایط محیطی که بزهکار بتواند استعداد بزهکاری یا حالت خطرناک خود را از دست بدهد، جست‌وجو کرد تا در جهت سازندگی هدایت شود (علومی، رضا). یکی از بهترین روش‌ها برای اینکه فرد ناسازگار در جهت سازندگی هدایت شود، وارد کردن او در فعالیت‌های حرکتی و ورزشی است. این افراد در شرایط دوستانه و صمیمی و نشاط‌آور محیط‌های ورزشی سازگاری اجتماعی را تجربه می‌کنند و از این طریق اصلاح خواهند شد.

به نظر می‌رسد، افزودن سیستم اصلاح و تربیت به سیستم اجرای مجازات‌ها، برای کاهش بزهکاری و جرم در جامعه مفید خواهد بود. برای جلوگیری از ازدیاد ارتکاب جرایم در هر جامعه ابتدا باید محیط اجتماعی و نوع جرم را شناخت و به علل وقوع آن توجه کرد، تا از طریق آموزش صحیح و ایجاد محیط سالم و بازآموزی روش زندگی درست، تأمین زندگی اقتصادی مردم و فراهم آوردن وسایل و امکانات زندگی به شکل صحیح و در حد نیاز انسانی، رعایت و اجرای قانون به صورت عادلانه برای همه به طور یکسان، ایجاد مؤسسه‌های درمانی برای شناخت و درمان مشکلات

و مسائل روانی- اجتماعی مجرمین و افزایش برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش، شانس بازگشت مجدد این افراد ناسازگار و بزهکار را به جامعه و زندگی عادی بیشتر کرد.

پیشنهادها

در نهایت، توصیه‌های زیر برای استفاده از برنامه‌های تربیت‌بدنی و ورزش برای جرم‌زدایی ارائه می‌شود:

۱- توجه بیشتر به موضوع و محتوا و طرز اجرای درس تربیت‌بدنی در مدارس و تأکید بر نقش تربیتی این درس برای دانش‌آموزان که قشر عظیمی از جامعه جوان را تشکیل می‌دهند.

۲- ایجاد و احداث اماکن ورزشی چندمنظوره در مناطق مختلف کشور، به‌ویژه نواحی جرم‌خیز و جذب افراد در سنین مختلف به این اماکن و فضاهای ورزشی.

۳- قرار دادن وسایل و تجهیزات ورزشی به صورت رایگان در اختیار عموم مردم در اماکن عمومی و تشویق افراد به استفاده از این وسایل ورزشی.

۴- توسعه و گسترش ورزش عمومی و همگانی در جامعه و توجه به آن به عنوان یک اولویت و نیاز اصلی عموم مردم.

۵- آموزش‌های همگانی و آموزش والدین و آشنا کردن آنان به نقش تربیت‌بدنی و ورزش در پرورش مطلوب و شایسته فرزندان‌شان و علاقمند کردن آنان به شرکت در فعالیت‌های ورزشی و توجه به این امر مهم که ایجاد فرصت‌های حرکتی بهترین هدیه برای فرزندان است.

۶- انجام اقدام‌های لازم برای تفکیک بزهکاران و مجرمین حرفه‌ای و اعتیادی، از سایر بزهکاران و اجرای برنامه‌های حرکتی و ورزشی به صورت جداگانه برای هر کدام از آنها.

۷- اصلاح نقاط آلوده و کنترل و نظارت بیشتر در نقاط و مراکز مزبور و توجه بیشتر به اجرای برنامه‌های اصلاحی تربیت‌بدنی و ورزش در این نقاط.

۸- سرمایه‌گذاری در کانون‌های ورزشی و جذب جوانان و سایر اقشار جامعه در این مراکز و پر کردن اوقات فراغت افراد جامعه به نحو شایسته با شرکت کردن افراد در برنامه‌های ورزشی این مراکز.

۹- رفع موانع موجود در مسیر ورزش زنان و توسعه مراکز و فضاهای ورزشی مناسب برای آنها.

۱۰- توجه بیشتر به نقش بازپروری تربیت‌بدنی و ورزش برای بازگشت افراد بزهکار و مجرم به جامعه.

۱۱- همکاری و تشریک مساعی بیشتر سایر سازمان‌های فرهنگی- اجتماعی با سازمان‌های تربیت‌بدنی و ورزش برای طراحی و اجرای برنامه‌های مفید و سازنده ورزشی برای عموم مردم جامعه.

۱۲- انجام تحقیقات بیشتر در مورد نقش تربیت‌بدنی و ورزش در جرم‌زدایی در جامعه

منابع و مأخذ

- ۱- آزاد، احمد (۱۳۷۴) - مبانی تربیت‌بدنی و ورزش - ترجمه اثر دبورآ. وست، چارلز. آ. بوچر - انتشارات کمیته ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران - چاپ یازدهم - تهران.
- ۲- آقاپور، سیدمهدی، (۱۳۶۸) - جامعه شناسی ورزشی - سازمان تربیت‌بدنی جمهوری اسلامی ایران - دفتر تحقیقات و آموزش - چاپ اول - تهران.
- ۳- باهری، محمد - حقوق جزای عمومی سال ۳۹ و تقریرات دوره فوق لیسانس سال ۴۶-۴۵ دانشکده حقوق دانشگاه تهران.
- ۴- جاوید، سیروس - زمینه ورزش شناسی.
- ۵- خاکپور، محمد مهدی (۱۳۵۴) - جرم شناسی زنان ناسازگار - تهران.
- ۶- سمیعی، حسین - حقوق جزای اختصاصی ۱۳۱۸.
- ۷- علومی، رضا (۱۳۴۵) - جرم شناسی - ترجمه اثر پنیاتل (ژان) - چاپخانه پیروز - تهران.
- ۸- فرجاد، محمدحسین (۱۳۷۱) - آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات - دفتر تحقیقات و انتشارات بدر - چاپ پنجم - تهران.
- ۹- کی‌نیا، مهدی (۱۳۴۵) - علوم جنایی - انتشارات آذر - تهران.
- ۱۰- مظفری، سیدامیراحمد (۱۳۶۶) - اصول و مبانی تربیت‌بدنی - جزوه درسی - دانشگاه تربیت معلم - دانشکده تربیت‌بدنی - تهران.
- 11- The late Edwin. Sutherland & Donaldr Cressey. "Principles of criminology" 1960, university of california, los-Angeles. T.B Lippincott company. Chrcago, phladelphia, Newyork.
- 12- Donaldr . Taft & Ralphw. England "Criminology" 1960, university of ilinois.